

Gdańsk, 24.07.2024 r.

STANDARDY OCHRONY MAŁOLETNIICH PRZED KRZYWDZENIEM

w żłobkach i przedszkolach EDU

Spis treści:

Wstęp do polityki i standardów ochrony dziecka przed krzywdzeniem.

Rozdział 1 Terminologia.

Rozdział 2 Środki ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

2.1 Podstawowe zasady rekrutacji.

2.2 Kontrola danych o karalności.

2.3 Zasady bezpiecznych relacji między pracownikami a dziećmi.

2.4 Ochrona dziecka – zasada bezpiecznego kontaktu.

2.5 Czynności pielęgnacyjne.

2.6 Zasady postępowania w przypadku ujawnienia lub próby ujawnienia doświadczenia krzywdy przez dziecko.

2.7 Zasady bezpiecznych relacji między dziećmi.

2.8 Szkolenia.

Rozdział 3 Procedury podejmowania interwencji i udzielania wsparcia.

3.1 Podstawowa procedura w przypadku podejrzenia o krzywdzenie dziecka.

3.2 Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez opiekuna dziecka.

3.3 Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez pracownika.

3.4 Podejrzenie krzywdzenia rówieśniczego.

3.5 Udzielenie dziecku wsparcia po ujawnieniu krzywdzenia.

Rozdział 4 Inne zasady ochrony małoletnich.

4.1 Zasady korzystania z urządzeń elektronicznych z dostępem do internetu.

4.2. Zasady ochrony danych osobowych dziecka.

4.3 Zasady ochrony wizerunku dziecka.

Rozdział 5 Procedury przeglądu standardów ochrony małoletnich.

Postanowienia końcowe

Załącznik nr 1 – Czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka

Załącznik nr 2 – Symptomy krzywdzenia dziecka

Wstęp do polityki i standardów ochrony dzieci przed krzywdzeniem

Wdrożony dokument - „Polityka ochrony dzieci przed krzywdzeniem w EDU-Przedszkolu i EDU-Żłobku” to zbiór zasad, sposobu postępowania i przestrzegania określonych procedur, które mają służyć realnej ochronie dzieci. Standardy określają zasady jakimi powinni kierować się nauczyciele, opiekunowie i inne osoby mające kontakt z dziećmi w trakcie wykonywania swojej pracy. Stosowanie zapisów dokumentu jest obowiązkowe dla całego personelu i osób zarządzających. To w największej mierze personel, szczególnie wychowawcy i pozostali nauczyciele mają wpływ na to czy wprowadzony dokument w praktyce będzie wspierał ich w zapewnieniu szeroko rozumianego bezpieczeństwa dzieci. Nadzrędnym celem wdrożonego dokumentu jest zapewnienie dzieciom ochrony przed wszystkimi formami przemocy, m. in. poprzez rzetelną weryfikację kandydatów do pracy z dziećmi oraz zapewnienie nauczycielom edukacji, narzędzi i kompetencji do rozpoznawania i reagowania na stosowanie lub podejrzenie stosowania przemocy wobec dzieci. Ochrona dzieci przed krzywdzeniem i przemocą (w placówce i poza nią) to fundament bezpiecznej i otwartej na potrzeby dzieci przestrzeni, w której każde z nich jest traktowane z godnością i z poszanowaniem swoich praw jako człowieka. Z uwagi na różnice w wieku dzieci oraz ich indywidualny charakter i zmienne potrzeby w trakcie rozwoju, nie wszystkie zasady postępowania można opisać w sposób sztywny. Dlatego tak ważny jest prawidłowy proces rekrutacji personelu, ich doświadczenie, profesjonalizm i szkolenia z zakresu ochrony dziecka oraz współpraca pomiędzy pracownikami, dyrekcją i opiekunami.

Rozdział 1 Terminologia

- Personel/Pracownik – należy przez to rozumieć każdego pracownika, bez względu na formę zatrudnienia, w tym: wolontariuszy, stażystów, praktykantów lub inne osoby, które z racji pełnionej funkcji lub zadań mają (nawet potencjalny) kontakt z dziećmi.
- Dyrektor – Osoba zarządzająca placówkami EDU Pani Magdalena Chmarzyńska-Siemliusz.
- Placówka/ placówki EDU – Niepubliczny żłobek „EDU-Żłobek Cedrowa” „EDU-Żłobek”, Niepubliczne przedszkole „EDU-Przedszkole”, EDU-Trefliki”.
- Dziecko/dzieci– w rozumieniu niniejszego dokumentu to każda osoba, która nie ukończyła 18-tego roku życia
- Opiekun dziecka – przedstawiciel ustawowy dziecka: rodzic albo opiekun; rodzic zastępczy, opiekun tymczasowy (czyli osoba upoważniona do reprezentowania dziecka obywatela Ukrainy, który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki osób dorosłych).
- Zgoda opiekuna dziecka – zgoda co najmniej jednego z rodziców dziecka, rodziców zastępczych, opiekuna, opiekuna tymczasowego, z zastrzeżeniem, że dotyczy to tylko sytuacji, gdy rodzice są zgodni. W przypadku braku porozumienia między rodzicami dziecka należy poinformować oboje o konieczności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd rodzinny, wówczas orzeczenie sądu opiekuńczego zastępuje zgodę rodziców.
- Zgoda dziecka - podmiotowy stosunek do dziecka oznacza, że podejmując decyzje dotyczące dziecka, należy poinformować je o tym, wysłuchać jego opinii oraz, o ile to zgodne z prawem, możliwe i bezpieczne, uwzględnić jego potrzeby, zawsze, nawet jeśli przepisy prawa bezpośrednio tego nie wymagają.

- Dane osobowe dziecka - wszelkie informacje umożliwiające identyfikację dziecka, w tym jego imię, nazwisko i wizerunek.
- Krzywdzenie dziecka - każde zachowanie względem dziecka, które stanowi wobec niego czyn zabroniony. Oprócz tego krzywdzeniem jest zaniechanie (zamierzone lub niezamierzone), działanie lub zaniechanie a także każdy jego rezultat, skutkujący naruszeniem praw, swobody, dóbr osobistych dziecka i zakłóceniem jego rozwoju.

Wyróżnia się następujące formy krzywdzenia:

Przemoc fizyczna wobec dziecka. Jest to działanie bądź zaniechanie wskutek którego dziecko doznaje faktycznej fizycznej krzywdy lub jest na nią potencjalnie zagrożone. Krzywda stanowi rezultat działania bądź zaniechania ze strony rodzica, opiekuna, osoby odpowiedzialnej za dziecko, posiadającej nad nim władzę lub takiej, której ufa. O przemoc fizycznej mówimy zarówno w wymiarze jednorazowym, jak i powtarzającym się.

Przemoc psychiczna wobec dziecka. Jest to przewlekła, niefizyczna, szkodliwa interakcja pomiędzy dzieckiem a osobą za nie odpowiedzialną lub osobą, której dziecko ufa. Tak jak w przypadku przemocy fizycznej obejmuje zarówno działania, jak i zaniechania. Do przejawów przemocy psychicznej zaliczamy m. in.:

- niedostępność emocjonalną
- zaniechywanie emocjonalne
- relacja z dzieckiem oparta na wrogości, obwinianiu, oczernianiu, odrzucaniu
- nieodpowiednie rozwojowo lub niekonsekwentne interakcje z dzieckiem
- niedostrzeżenie lub nieuznanie indywidualności dziecka
- niedostrzeżenie lub nieuznanie granic psychicznych między dzieckiem a osobą odpowiedzialną
- nieodpowiednia socjalizacja, demoralizacja
- sytuacje, w których dziecko jest świadkiem przemocy

Przemoc seksualna wobec dziecka (wykorzystywanie seksualne dziecka). Jest to angażowanie dziecka poprzez osobę dorosłą lub inne dziecko w aktywność seksualną. Dotyczy sytuacji gdy nie dochodzi do kontaktu fizycznego (np. ekshibicjonizm, molestowanie werbalne - np. prowadzenie rozmów o treści seksualnej nieadekwatnej do wieku dziecka, komentowanie w sposób seksualny wyglądu i zachowania dziecka, zachęcanie do kontaktu z treściami pornograficznymi, dotykanie dziecka, zmuszanie dziecka do dotykania ciała sprawcy, stosunek seksualny). Każda czynność seksualna podejmowana z dzieckiem przed ukończeniem 15 roku życia jest przestępstwem. W przypadku dzieci mówimy o wykorzystaniu seksualnym, kiedy między wykorzystującym (dorosły, inne dziecko) a wykorzystywanym (dziecko) z uwagi na wiek lub stopień rozwoju zachodzi relacja władzy, opieki czy zależności.

Zaniechywanie dziecka. Jest to chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie fizycznych i psychicznych potrzeb dziecka. Może przyjmować formę nierespektowania praw dziecka, co w rezultacie prowadzi do zaburzeń w jego zdrowiu i/lub rozwoju. Do zaniechywania dziecka dochodzi w relacjach dziecka z osobą zobowiązaną do opieki, wychowania, troski i ochrony.

Przemoc rówieśnicza (nękanie rówieśnicze). Przemoc rówieśnicza ma miejsce gdy dziecko doświadcza różnych form nękania ze strony rówieśników. Przemoc rówieśniczą obserwujemy, gdy szkodliwe działanie ma na celu wyrządzenie komuś przykrości lub krzywdy (intencjonalność), ma

charakter systematyczny (powtarzalność), a ofiara jest słabsza od sprawcy bądź grupy sprawców. Obejmuje m. in.:

- przemoc werbalną (np. przezywanie, dogadywanie, ośmieszanie),
- przemoc relacyjną (p. wykluczenie z grupy, ignorowanie, nastawianie innych przeciwko osobie, szantaż),
- przemoc fizyczną (np. pobicie, kopanie, popychanie, szarpanie),
- przemoc materialną (np. kradzież, niszczenie przedmiotów),
- wykorzystanie seksualne - dotykanie intymnych części ciała lub zmuszanie do stosunku płciowego lub innych czynności seksualnych przez rówieśnika,

Dla zapewnienia prawidłowego wdrożonych standardów, ich aktualizacji, a przede wszystkim prawidłowego i szybkiego reagowania na przemoc lub podejrzenie przemocy wobec dzieci, wyznaczono osoby odpowiedzialne za poszczególne obszary działania. Wykaz osób może się różnić w zależności od placówki EDU. Przy wyborze osób kierowaliśmy się ich doświadczeniem, predyspozycjami oraz zapewnieniem szybkiej i profesjonalnej reakcji zgodnie z przyjętymi standardami.

Opis stanowisk i ich ogólna charakterystyka:

Osoba odpowiedzialna za standardy ochrony dzieci – pracownik który sprawuje nadzór nad prawidłowym stosowaniem standardów ochrony dzieci w placówce oraz ich aktualność.

Osoba odpowiedzialna za ochronę dziecka – pracownik odpowiedzialny za przyjmowanie zgłoszeń o zagrożeniu dobra dziecka i podejmowaniu interwencji.

Osoba udzielająca wsparcia dziecku - osoba odpowiedzialna za opracowanie planu pomocy dziecku i jego monitorowanie.

Rozdział 2 Środki ochrony dzieci przed krzywdzeniem

2.1 Podstawowe zasady rekrutacji:

- Sprawdzamy dane osobowe, takie jak: imię (imiona) i nazwisko, datę urodzenia, dane kontaktowe, potwierdzone okazaniem i sprawdzeniem dokumentu tożsamości;
- Sprawdzamy informacje dotyczące: wykształcenia; kwalifikacji zawodowych; przebiegu dotychczasowego zatrudnienia; w szczególności w rekrutacji na stanowiska nauczycieli oraz opiekunów dzieci
- Staramy się pozyskać do kandydata referencje z poprzednich miejsc pracy;
- Na rozmowie kwalifikacyjnej zadajemy kandydatowi pytania dodatkowe, dzięki którym możemy w pewnym stopniu zweryfikować jego doświadczenie, motywację i podejście do pracy z dziećmi.
- Informujemy o sankcjach jakie mogą być zastosowane za m. in. poświadczenie nieprawdy lub niestosowanie się do zasad i procedur w placówce (np. zwolnienie dyscyplinarne, sprawy karne).

2.2 Kontrola danych o karalności:

- Przed nawiązaniem współpracy, sprawdzamy czy kandydat nie figuruje w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym (Rejestr z dostępem ograniczonym oraz Rejestr osób, w stosunku do których Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu dzieci poniżej lat 15 wydała postanowienie o wpisie w Rejestrze).
- Kandydat do pracy ma obowiązek przedstawić informacje o niekaralności w zakresie przestępstw określonych w rozdziale XIX i XXV Kodeksu karnego, w art. 189a i art. 207 Kodeksu karnego oraz w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2023 r. poz. 172 oraz z 2022 r. poz. 2600) lub za odpowiadające tym przestępstwom czyny zabronione określone w przepisach prawa obcego oraz podpisać oświadczenie o krajach zamieszkania w ciągu ostatnich 20 lat, innych niż Rzeczypospolita Polska.
- W przypadku zatrudnienia obcokrajowców, kandydat przedstawia informację o niekaralności z rejestrów karalności państw trzecich w zakresie określonych przestępstw (lub odpowiadających im czynów zabronionych w przepisach prawa obcego) lub w szczególnych przypadkach określonych w ustawie oświadczeniem o niekaralności.
- Przed przystąpieniem do wykonywania swoich obowiązków każda nowo zatrudniona osoba (personel) zapoznaje się z dokumentem „Standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem” oraz z „Wykazem czynników krzywdzenia dzieci” (załącznik nr 1) oraz „Wykazem symptomów krzywdzenia dzieci” (załącznik nr 2).
- Nowy pracownik podpisuje oświadczenie o zapoznaniu się z treścią w/w dokumentów. Oświadczenie zostaje włączone do akt osobowych pracownika lub dołączone do umowy cywilnoprawnej/ umowy o współpracy.

2.3 Zasady bezpiecznych relacji między pracownikami a dziećmi.

- Dbamy, aby każdy komunikat, działanie bądź czynność podejmowana w stosunku do dziecka były adekwatne do sytuacji, stopnia jego rozwoju i indywidualnych możliwości.
- Kontakty personelu z dzieckiem mają być bezpieczne, uzasadnione i nie mogą skutkować nierównym traktowaniem dziecka w stosunku do innych dzieci, w tym jego faworyzowaniem.
- Podejmując decyzje dotyczące dziecka, zawsze kierujemy się jego bezpieczeństwem, dobrem i potrzebami. Gdy jest to możliwe z uwagi na wiek dziecka, informujemy je o tym, a także wysłuchujemy jego opinii.
- Zachowujemy cierpliwość, otwartość, doceniamy i okazujemy mu szacunek oraz zainteresowanie,
- Słuchamy uważnie, a w przypadku zadania pytania udzielamy odpowiedzi adekwatnej do wieku dziecka i określonej sytuacji
- Pozostajemy wrażliwi i pełni szacunku na różnice, uwarunkowania językowe, kulturowe, religijne lub etniczne dziecka.

- Szanujemy prawo dziecka do prywatności, dziecko może dysponować własnymi rzeczami (dozwolonymi w placówce) ma prawo do swoich tajemnic, nikomu nie wolno bez ważnych powodów wkraczać w Jego sprawy osobiste i rodzinne

Personel w relacjach z dziećmi bezwzględnie:

- **nie** spożywa alkoholu i wyrobów tytoniowych w trakcie kontaktów z dziećmi,
- **nie** pozostawia w zasięgu dzieci przedmiotów, które są dla nich niebezpieczne lub nieodpowiednie,
- **nie** utrwała wizerunku dziecka (filmowanie, nagrywanie głosu, fotografowanie) dla potrzeb niezwiązanych z działalnością placówki/ do celów prywatnych;
- **nie** używa w obecności dzieci wulgarnych słów, gestów lub żartów
- **nie** stosuje żadnej z form przemocy wobec dziecka;
- **nie** dotyka dziecka w sposób, który może być uznany lub jest nieprzyzwoity albo niestosowny, nie może składać mu propozycji, czynić komentarzy niewłaściwych dla relacji pracownik– dziecko,
- **nie** angażuje się w takie aktywności, jak: łaskotanie, udawane walki z dziećmi czy brutalne zabawy fizyczne.
- **nie** lekceważy dziecka, nie obraża go, nie krzyczy na dziecko;
- **nie** angażuje i nie zachęca dziecka do jakiegokolwiek działalności niezgodnej z prawem lub stwarzającej zagrożenie dla dziecka,
- **nie** ujawnia wobec osób nieuprawnionych (w tym wobec innych dzieci) informacji wrażliwych dotyczących dziecka, związanych z wizerunkiem dziecka, jego sytuacją rodzinną, ekonomiczną, medyczną, opiekuńczą i prawną itp.
- **nie** przyjmuje prezentów od dziecka lub opiekunów dziecka (Zakaz nie dotyczy drobnych upominków np. kubek, kwiaty, poczęstunek wręczanych pracownikom przez opiekunów dziecka np. z okazji zakończenia edukacji dziecka w placówce. Jest to zupełnie dobrowolna forma podziękowania, którą niektórzy z opiekunów stosują. Zabronione jest sugerowanie, że jest to przyjęta i powszechna forma podziękowania w placówce).
- **nie** wchodzi w relacje zależności wobec rodzica, rodzica zastępczego, opiekuna prawnego dziecka,

2.4 Ochrona dziecka – zasada bezpiecznego kontaktu

Jest odpowiedzią na potrzeby dziecka w danym momencie, uwzględnia wiek dziecka, etap rozwojowy, płeć, kontekst kulturowy i sytuacyjny. Nie można jednak wyznaczyć uniwersalnej stosowności każdego takiego kontaktu fizycznego, ponieważ zachowanie odpowiednie wobec jednego dziecka może być nieodpowiednie wobec innego. Pracownicy powinni kierować się zawsze swoim profesjonalnym osądem, słuchając, obserwując i odnotowując reakcję dziecka, pytając je o zgodę na kontakt fizyczny (np. przytulenie) i zachowując świadomość, że nawet przy ich dobrych intencjach taki kontakt może być błędnie zinterpretowany przez dziecko lub osoby trzecie.

2.5 Czynności pielęgnacyjne

Podczas czynności pielęgnacyjnych, higienicznych i związanych z ochroną zdrowia dziecka, pracownik ogranicza kontakt fizyczny z dzieckiem do czynności niezbędnych, adekwatnych do wieku i rozwoju dziecka, dając przestrzeń i zachęcać (nie przymuszać) do samodzielności w tym zakresie (w zależności od wieku dziecka). Dla zwiększonego bezpieczeństwa w pomieszczenia takich jak łazienki, większość sal zamontowane są drzwi z przezroczystymi szybami.

2.6 Zasady postępowania w przypadku ujawnienia lub próby ujawnienia doświadczenia krzywdy przez dziecko

Zawsze należy stworzyć dziecku możliwość wypowiedzenia się, przedstawienia swojego zdania/opinii, pamiętając, że może to być dla dziecka pierwsza i jedyna rozmowa (dziecko może już nie podjąć więcej prób poszukiwania wsparcia). Szczególnie ważne jest, by:

- wyrazić swoją troskę poprzez deklarację, że się małowletniemu wierzy;
- zapewnić dziecko, że podjęło właściwą decyzję inicjując rozmowę o doznanej krzywdzie;
- wyjaśniać małowletniemu, że nie jest winien zaistniałej sytuacji;
- jednoznacznie negatywnie oceniać każdą formę przemocy, dając wyraźny sygnał, że jest ona niedopuszczalna i należy jej zapobiegać i ją powstrzymać;
- należy odpowiednio poinformować dziecko, że jego sprawą zajmą się inne odpowiednie osoby, jak również udzielić mu informacji, że podjęte zostaną działania zapewniające mu bezpieczeństwo.
- jeżeli sytuacja dotyczy dziecka ze specjalnymi potrzebami, należy postępować zgodnie z wcześniej wypracowanymi metodami działania z danym dzieckiem. Odpowiednie sposoby komunikacji, regulowania emocji, poświęcenie odpowiednio długiego czasu na rozmowę lub bycie z dzieckiem.

Dyrektor oraz wychowawca lub nauczyciele wspólnie ustalają zasady bezpiecznego zachowania w relacji z dzieckiem, które doświadczyło skrzywdzenia. Zasady mogą się różnić w zależności od indywidualnej sytuacji, obserwacji dziecka, dostępnych informacji. Niezbędna jest współpraca pomiędzy pracownikami oraz jeżeli to możliwe z osobami udzielającymi dziecku wsparcia psychologicznego oraz opiekunem dziecka (jeżeli nie jest osobą krzywdzącą).

2.7 Zasady bezpiecznych relacji między dziećmi:

- Personel dba o to, by dzieci wzajemnie się szanowali i akceptowali różnice kulturowe, społeczne i indywidualne, promując atmosferę otwartości i tolerancji.
- Personel uczy małowletnich szanować granice osobiste innych.
- Personel zachęca małowletnich do rozwijania empatii, zrozumienia uczuć innych i udzielania wsparcia, co przyczynia się do tworzenia pozytywnych relacji między małowletnimi.
- Dzieci uczą się, jak komunikować się w bezpieczny sposób, używając słów, by wyrazić swoje uczucia i potrzeby.
- Personel dba o to, by dzieci zachowywały wysoką kulturę osobistą poprzez unikanie przedrzeźniania, wyzwisk, a także używanie zwrotów grzecznościowych.
- Dzieci biorą odpowiedzialność za swoje słowa i czyny, dbając o to, by ich zachowanie przyczyniało się do tworzenia bezpiecznego i pozytywnego środowiska.

- Dzieci uczestniczą w aktywnościach i zadaniach, które promują współpracę, ucząc się rozwiązywać problemy i budować zdrowe relacje.
- Wyśmiewanie i poniżanie w relacji dziecko-dziecko jest nieakceptowalne.
- Wszelkie formy agresji w relacji dziecko-dziecko są niedozwolone. Personel reaguje na przejawy agresji między małoletnimi.
- Personel placówki regularnie monitoruje zachowania małoletnich, aby zapewnić bezpieczne i pozytywne relacje, a także w razie potrzeby interweniować i zapewniać odpowiednie środowisko do rozwoju.

Ewaluacja i weryfikacja zasad bezpiecznych relacji pomiędzy dziećmi przeprowadzana jest nie rzadziej niż co dwa lata w tym po każdej sytuacji kryzysowej, jeśli w placówce podjęto interwencję z powodu przemocy rówieśniczej.

2.8 Szkolenia

Dyrektor wspiera pracowników w pogłębianiu wiedzy w zakresie funkcjonowania, rozwoju i ochrony dzieci, udostępniając lub organizując szkolenia w tym zakresie. Szkolenia odbywają się m. in. w formie: szkoleń grupowych, dostępu do specjalistycznych książek, webinarów lub szkoleń on-line.

Działania szkoleniowe z zakresu ochrony dzieci dotyczą w szczególności:

- standardów ochrony dzieci (obowiązujące zasady i procedury),
- poszerzania umiejętności w zakresie rozpoznawania czynników i symptomów krzywdzenia dzieci,
- przeciwdziałania przemocy i podejmowania interwencji.

Rozdział 3 Procedury podejmowania interwencji i udzielania wsparcia.

Obowiązkiem każdego pracownika placówki, który zaobserwował fakt jakiegokolwiek przemocy czy agresji wobec dziecka lub został o nim poinformowany jest przerwanie tego zachowania i zapewnienie dziecku bezpieczeństwa. Procedury interwencji mają za cel wspierać personel w realizowaniu prawnego i społecznego obowiązku reagowania w sytuacji podejrzenia krzywdzenia dziecka.

3.1 Podstawowa procedura w przypadku podejrzenia o krzywdzenie dziecka.

- **Przekazanie sprawy do osoby odpowiedzialnej za ochronę dzieci.**
W przypadku powzięcia przez pracownika podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone lub zgłoszenia takiej okoliczności przez dziecko lub opiekuna dziecka, pracownik ma obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania uzyskanej informacji do osoby odpowiedzialnej za ochronę dziecka. Notatka powinna mieć formę pisemną. Jeżeli to możliwe, notatkę należy dostarczyć osobiście.

- **Interwencja**

Interwencja powzięta w następstwie zgłoszenia prowadzona jest przez osobę odpowiedzialną za ochronę dziecka. Zalecana jest współpraca tej osoby z innymi pracownikami (np. wychowawcą/nauczycielem wspomagającym) oraz jeżeli to możliwe ze specjalistami (np. psychologiem), rozmowa z dzieckiem, potwierdzenie innych ważnych dla sprawy informacji. Z przebiegu każdej interwencji sporządza się kartę interwencji. Kartę należy załączyć do rejestru interwencji prowadzonego przez placówkę.

- **Zachowanie poufności**

Wszystkie osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych powzięły informację o krzywdzeniu dziecka lub informację z tym związane, są zobowiązane do zachowania poufności, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.

- **Bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia**

W przypadku podejrzenia, że życie dziecka jest zagrożone lub grozi mu ciężki uszczerbek na zdrowiu należy niezwłocznie poinformować odpowiednie służby (policja, pogotowie ratunkowe), dzwoniąc pod numer 112 lub 999 (pogotowie). Poinformowania służb dokonuje pracownik, który pierwszy powziął informację o zagrożeniu, następnie informuje on o zdarzeniu Dyrektora placówki, następnie samodzielnie wypełnia kartę interwencji, którą przekazuje do osoby odpowiedzialnej za ochronę dzieci.

3.2 Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez opiekuna dziecka.

- W przypadku gdy zgłoszono krzywdzenie dziecka przez opiekuna, osoba odpowiedzialna za interwencję przeprowadza rozmowę z dzieckiem (w miarę możliwości w obecności psychologa/pedagoga), i innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu i o sytuacji osobistej dziecka (np. inny nauczyciel). Celem rozmów jest ustalenie przebiegu zdarzenia, ale także wpływu zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Ustalenia są spisywane na karcie interwencji.
- Osoba odpowiedzialna za interwencję organizuje spotkanie/a z opiekunami dziecka, którym przekazuje informacje o zdarzeniu oraz o potrzebie/możliwości skorzystania ze specjalistycznego wsparcia, w tym u innych organizacji lub służb.
- Od rozmów z opiekunami można odstąpić, jeśli zagraża to dobru dziecka, a krzywdzenie nosi znamiona przestępstwa.
- W przypadku, gdy wobec dziecka popełniono przestępstwo osoba odpowiedzialna za interwencję sporządza zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa i przekazuje je do odpowiedniego dla miejsca pobytu rodziny policji lub prokuratury.
- Gdy rozmowa z opiekunami prowadzi do wniosku, że nie są oni zainteresowani pomocą dziecku, ignorują zdarzenie lub w inny sposób nie wspierają dziecka, które doświadczyło krzywdzenia osoba odpowiedzialna za interwencję sporządza wniosek o wgląd w sytuację rodziny, który kieruje do właściwego sądu rodzinnego.
- W przypadku, gdy z przeprowadzonych ustaleń wynika, że opiekun dziecka zaniedbuje jego potrzeby psychofizyczne lub rodzina jest niewydolna wychowawczo (np. dziecko chodzi w nieadekwatnych do pogody ubraniach, rodzina stosuje przemoc wobec dziecka (rodzic/inny domownik krzyczy na dziecko, stosuje klapsy lub podobne rodzajowo kary fizyczne),

należy poinformować właściwy ośrodek pomocy społecznej. Procedura „Niebieskiej Karty” może być wszczęta bezpośrednio przez pracownika przedszkola lub pracownika medycznego.

- Osoba odpowiedzialna za wsparcie dziecka sporządza - we współpracy z innymi pracownikami - plan wsparcia dziecka oraz regularnie (co najmniej raz w tygodniu) monitoruje jego wykonanie.

3.3 Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez pracownika.

- W przypadku gdy zgłoszono krzywdzenie dziecka przez pracownika, osoba ta zostaje odsunięta od wszelkich form kontaktu z dziećmi (nie tylko dzieckiem pokrzywdzonym) do czasu wyjaśnienia sprawy.
- Osoba odpowiedzialna za ochronę dziecka przeprowadza rozmowę z dzieckiem, (w miarę możliwości w obecności psychologa) oraz z innymi osobami mającymi lub mogącymi mieć wiedzę o zdarzeniu. Osoba odpowiedzialna za ochronę dziecka stara się ustalić przebieg zdarzenia, a także wpływ zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Ustalenia są spisywane w karcie interwencji.
- O podejrzeniu krzywdzenia informowani są opiekunowie dziecka. Wspólnie z nimi ustalany jest plan wsparcia dziecka.
- W przypadku, gdy pracownik popełnił wobec dziecka przestępstwo, dyrekcja sporządza zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa i przekazuje je do właściwej miejscowo policji lub prokuratury.
- W przypadku gdy nie ma podejrzenia przestępstwa, ale gdy naruszenie dobra dziecka jest znaczne (w szczególności gdy doszło do dyskryminacji lub naruszenia godności dziecka) należy rozważyć rozwiązanie stosunku prawnego z osobą, która dopuściła się krzywdzenia. Jeżeli osoba, która dopuściła się krzywdzenia, nie jest bezpośrednio zatrudniona przez placówkę, lecz przez podmiot trzeci, wówczas należy zarekomendować zakaz wstępu tej osoby na teren placówki, a w razie potrzeby - rozwiązać umowę z instytucją zatrudniającą tę osobę.
- W przypadku gdy naruszenie dobra dziecka było mniej dotkliwe (np. jednorazowe podniesienie głosu) dyrekcja może wymierzyć inne kary dyscyplinarne (np. rozmowę ostrzegawczą, wpis do akt) i przywrócić pracownika do pracy, monitorując wykonywanie przez niego czynności z udziałem dzieci.
- W przypadku gdy podejrzenie zagrożenia bezpieczeństwa dziecka zgłosili opiekunowie dziecka, a podejrzenie to nie zostało potwierdzone w postępowaniu wyjaśniającym należy o tym fakcie poinformować opiekunów dziecka na piśmie.

3.4 Podejrzenie krzywdzenia rówieśniczego

- W przypadku podejrzenia o krzywdzenie dziecka przez inne dziecko przebywające w placówce należy niezwłocznie przeprowadzić rozmowę z rodzicami / opiekunami dzieci. Informacje uzupełniamy również rozmawiając z innymi osobami, które mogą mieć wiedzę o zdarzeniu. W trakcie rozmów dążymy do ustalenia przebiegu zdarzenia, a także wpływu

zdarzenia na zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka krzywdzonego. Wszystkie ustalenia są odnotowywane w karcie interwencji. Dla dziecka krzywdzącego oraz krzywdzonego sporządza się oddzielne karty interwencji.

- Wspólnie z rodzicami /opiekunami dziecka krzywdzącego opracowujemy plan naprawczy, celem zmiany niepożądanych zachowań dziecka.
- Z rodzicami / opiekunami dziecka poddawanego krzywdzeniu opracowujemy plan zapewnienia mu bezpieczeństwa, włączając w ten plan sposoby odizolowania go od źródeł zagrożenia.
- W trakcie rozmów ustalamy także czy dziecko podejrzewane o krzywdzenie innego dziecka samo nie jest krzywdzone przez opiekunów, innych dorosłych bądź inne dzieci. Jest to konieczne, gdyż bardzo często osoby krzywdzące same doznają krzywdzenia. W przypadku potwierdzenia takiej okoliczności należy podjąć interwencję także w stosunku do tego dziecka i wszcząć procedurę taką, jak w przypadku każdego innego podejrzenia, że dziecko krzywdzone jest przez opiekunów.

3.5 Udzielenie dziecku wsparcia po ujawnieniu krzywdzenia

- Placówka zapewnia dzieciom wsparcie i bezpieczeństwo, a jej pracownicy postępują tak, aby dzieci nigdy nie czuły, że stwarzają problem, zgłaszając krzywdzenie, w tym czyn o charakterze seksualnym.
- Placówka zapewnia również odpowiednie wsparcie innym dzieciom, które były świadkami lub w jakikolwiek sposób dowiedziały się o krzywdzeniu innego dzieci.
- Osoba odpowiedzialna za udzielenie wsparcia sporządza opis sytuacji przedszkolnej i rodzinnej dziecka (na podstawie rozmów z dzieckiem, nauczycielami, wychowawcą i opiekunami prawnymi) oraz plan dalszej pomocy dziecku (cel, forma i miejsca wsparcia, częstotliwość i sposób monitorowania udzielonego wsparcia).
- Osoba odpowiedzialna powinna współpracować przy opracowaniu planu pomocy z innymi pracownikami, a także jeżeli to możliwe z wybranymi instytucjami zewnętrznymi.

Rozdział 4 Inne zasady ochrony małoletnich.

4.1 Zasady korzystania z urządzeń elektronicznych z dostępem do internetu

- Dzieci nie mają swobodnego dostępu do urządzeń elektronicznych z dostępem do internetu na terenie placówki.
- Personel placówki w przypadku korzystania z urządzeń elektronicznych (laptop, tablet) w celu np. urozmaicenia zajęć edukacyjnych w starszych grupach, nie zostawia sprzętu bez nadzoru i przechowuje go w miejscu poza zasięgiem dzieci.

4.2 Zasady ochrony danych osobowych

- Zasady dotyczące ochrony danych osobowych spełniają wymogi rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2016/679 Europejskiego i Rady (UE) nr 2016/679

z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) oraz ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych.

- Placówka przetwarza dane osobowe w zakresie niezbędnym dla realizacji zadań i obowiązków wynikających z przepisów ustawy. Wdrożono odpowiednie środki techniczne i organizacyjne w celu zapewnienia bezpieczeństwa przetwarzania danych osobowych
- Osoby upoważnione do przetwarzania danych osobowych dzieci, rodziców/prawnych opiekunów posiadają upoważnienie do ich przetwarzania danych.
- Rodzice dzieci / opiekunowie są informowani o przetwarzaniu danych osobowych swoich dzieci poprzez klauzule informacyjne
- Dane osobowe dzieci udostępniane są wyłącznie podmiotom uprawnionym do ich uzyskania.

4.3 Zasady ochrony wizerunku dziecka

- Upublicznienie przez pracownika placówki wizerunku dziecka utrwalonego w formie fotografii/ nagranie audio-wideo itp. określa umowa na świadczenia usług przedszkolnych i żłobkowych oraz oświadczenie zgody rodzica lub opiekuna prawnego dziecka na udostępnienie wizerunku dziecka (np. zamieszczanie zdjęć w aplikacji dla rodziców itp.).
- Nie dopuszcza się robienia i przetwarzania zdjęć, filmów z wizerunkiem dzieci, do celów innych niż wynikałoby to z podpisanej umowy na świadczenie usług placówki lub z oświadczenia rodzica/opiekuna.

Rozdział 5 Procedury przeglądu standardów ochrony małoletnich

- Standardy ochrony małoletnich obowiązujące w placówce podlegają przeglądowi corocznie, w terminie ustalonym przez dyrektora oraz w razie nowelizacji przepisów w tym zakresie.
- Przeglądu standardów ochrony małoletnich obowiązujących w placówce dokonują dyrektor lub osoba przez niego upoważniona.
- W przypadku gdy przegląd, wykaże niespełnianie przez standardy ochrony małoletnich wymagań określonych w przepisach lub też standardy z innych przyczyn okazały się nieaktualne lub nieodpowiadające potrzebom ochrony małoletnich, dokonywana jest ich aktualizacja.
- Każdorazowy wpis do rejestru zdarzeń zagrażających dobru dziecka uruchamia procedurę przeglądu i ewentualnej aktualizacji standardów ochrony małoletnich.

Postanowienia końcowe

1. Standardy ochrony dzieci obowiązują od dnia 16.07.2024 r.
2. Udostępnienie standardów ochrony dzieci następuje w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi przez strony zainteresowane:
 - a) Wydrukowany i zatwierdzony dokument „Standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem” jest dostępny w biurach placówek EDU.
 - b) Pracownicy zapoznają się z dokumentem (forma papierowa lub elektroniczna) i podpisują świadczenie o zapoznaniu się z jego treścią.
 - c) Dokument zamieszczony jest na stronach internetowych www.przedszkole.gpnt.pl, www.zlobek.gpnt.pl, www.edu-cedrowa.pl, www.edutrefliki.pl

Załącznik nr 1. Czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka

CZYNNIKI RYZYKA KRZYWDZENIA DZIECKA

Choć dziecko nigdy nie jest winne doznawanej krzywdy, uznaje się, że niektóre jego cechy, związane np. ze stanem zdrowia, poziomem rozwoju, funkcjonowaniem czy pozycją w rodzinie, mogą bardziej narażać je na doświadczanie przemocy.

Wyodrębnia się **trzy grupy czynników ryzyka**, które mogą wskazywać na zagrożenie pojawienia się przemocy:

CZYNNIKI ZWIĄZANE Z DZIECKIEM

Czynniki ryzyka	Opis
przedwczesny poród, poród bez pomocy medycznej niska waga urodzeniowa poród z ciąży bliźniaczej lub mnogiej krótkie przerwy pomiędzy kolejnymi porodami	Początek życia dziecka, okoliczności jego narodzin, takie jak: przedwczesny poród, poród bez pomocy medycznej, niska waga urodzeniowa, narodziny z ciąży mnogiej oraz krótka przerwa pomiędzy kolejnymi porodami, mogą być czynnikami ryzyka krzywdzenia. Wszystkie te sytuacje stanowią ogromne obciążenie psychiczne i fizyczne dla rodziców.
długotrwały płacz	Nadmierna płaczliwość dziecka z kolei budzi bezradność, poczucie winy rodzica; stany te mogą zamienić się w złość, bezsilność, a w konsekwencji wywołać agresję wobec dziecka czy jego odrzucenie.
wiek dziecka	Czynnikiem ryzyka krzywdzenia może być także określony wiek dziecka. W rozwoju dziecka występują tzw. okresy krytyczne, w których jest większe prawdopodobieństwo pojawienia się pewnych rodzajów krzywdzenia. Najmłodsze dzieci (do 3 r. ż.) są bardziej zależne od opiekunów i spędzają z nimi więcej czasu. Dzieci w tym wieku mają mniejszą zdolność dostosowania się do oczekiwań rodziców, a także słabiej panują nad emocjami. To sprawia, że ryzyko doznawania przez nie przemocy fizycznej i psychicznej jest większe. Badania wskazują także, że w okresie od osiągnięcia 8 r.ż. przez cały czas dojrzewania dziecko jest bardziej narażone na ryzyko wykorzystywania seksualnego.
przewlekłe choroby niepełnosprawność intelektualna niepełnosprawność ruchowa	Okolicznością zwiększającą prawdopodobieństwo krzywdzenia jest niepełnosprawność intelektualna dziecka, mocno powiązana z ryzykiem wystąpienia przemocy oraz wykorzystania seksualnego. Również przewlekłe choroby somatyczne oraz niepełnosprawność ruchowa skutkują dużą, a także trwałą zmianą życia całej rodziny. Bez odpowiedniego wsparcia taka rodzina jest istotnie narażona na wystąpienie krzywdzenia, mogącego przybrać formę jawnego odrzucenia dziecka, biernego zaniedbywania lub czynnych form przemocy, związanych z rozładowywaniem frustracji. W sytuacji niepełnosprawności lub choroby dziecka może dojść również do przemocy psychicznej, która niekiedy wynika ze stawiania dziecku wymagań,

	jakim nie jest ono w stanie sprostać.
choroby psychiczne	Kolejnym czynnikiem ryzyka są choroby psychiczne dziecka. Wystąpienie u dziecka zaburzeń psychicznych wiąże się z wysokim poziomem stresu i lęku w rodzinie. Łatwo wtedy o eskalację trudnych zachowań pozostałych domowników, np. agresji i przemocy – zarówno fizycznej, jak i słownej.

CZYNNIKI RODZINNE, czyli cechy charakteryzujące funkcjonowanie rodziny oraz cechy poszczególnych jej członków

Czynniki ryzyka	Opis
nieobecność rodziców	Ryzyko wystąpienia krzywdzenia dziecka wiąże się z jego opuszczeniem przez jedno lub oboje rodziców. Nieobecność rodziców – fizyczna bądź psychiczna – jest czynnikiem ryzyka krzywdzenia dzieci, bez względu na ich wiek. Czynnikiem ten zwiększa prawdopodobieństwo zaniedbania fizycznego i emocjonalnego. Konsekwencją tego jest szukanie przez dziecko bliskości i akceptacji u osób obcych, które także mogą być potencjalnymi sprawcami krzywdzenia
autorytarny styl rodzicielstwa doświadczanie przez rodzica przemocy w dzieciństwie kondycja psychiczna rodziców	Prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy wobec dziecka związane jest także z tzw. autorytarnym stylem rodzicielstwa, który wynika m.in. z historii życia rodzica, cech jego osobowości oraz kondycji psychicznej. Doświadczenie przez rodzica przemocy w dzieciństwie lub bycie jej świadkiem oraz brak odczuwania bliskości z własnymi rodzicami znacząco zwiększają prawdopodobieństwo powielania podobnych zachowań wobec dzieci i wejście w rolę sprawcy.
uzależnienia inne zaburzenia psychiczne rodzica konflikty kryzysy	Uzależnienia i inne zaburzenia psychiczne rodzica są przyczyną większego ryzyka doświadczania przez dziecko przemocy. Agresji w rodzinie sprzyjają też konflikty i kryzysy.
samotne rodzicielstwo obecność niespokrewnionych osób dorosłych w rodzinie	Do czynników ryzyka krzywdzenia zaliczane jest także samotne rodzicielstwo, będące dla wielu osób sporym wyzwaniem. Ograniczona ilość czasu, który rodzic może poświęcić dziecku, jest przyczyną trudności w budowaniu bliskiej relacji z dzieckiem. Dodatkowo, niestabilna sytuacja rodzinna: brak wsparcia, obecność niespokrewnionych z dzieckiem osób, mogą powodować ryzyko wystąpienia odrzucenia i agresji lub nieprawidłowych relacji.
rodzina zastępcza rodzina adopcyjna	Istotnym czynnikiem ryzyka jest obecność dziecka w nieprzygotowanej wychowawczo i merytorycznie rodzinie zastępczej czy adopcyjnej. Rodzice przyjmujący dzieci pod swoją opiekę bywają niegotowi do tego, aby radzić sobie z bardzo trudnymi emocjami skrzywdzonego wcześniej dziecka. Odrzucenie, skrajna przemoc, których dziecko mogło doświadczyć, wpływają na jego zachowanie oraz

	funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Porzucone dzieci postrzegają siebie jako niegodne miłości, mało ważne i zasługujące na karę. Swoim zachowaniem często prowokują do odrzucenia czy ukarania, by utwierdzić się w przekonaniach. Kary reaktywują wcześniejsze traumy dziecka i dezorganizują jego zachowanie, względem którego rodzice są bezradni.
--	---

CZYNNIKI ZWIĄZANE ZE ŚRODOWISKIEM SPOŁECZNYM:

Czynniki ryzyka	Opis
izolacja społeczna	Do tej grupy zalicza się głównie izolację społeczną, rozumianą jako ubogie kontakty rodziców z innymi osobami lub grupami oraz zamknięcie na relacje pozarodzinne. Sytuacja taka może sprzyjać rozwojowi przemocy, a także większej kontroli sprawcy nad swoimi ofiarami oraz ograniczać szanse na jej ujawnienie i udzielenie pomocy.
ubóstwo w najbliższym otoczeniu rodziny	Ryzyko wystąpienia krzywdzenia dzieci niosą też: ograniczenie możliwości zaspokajania potrzeb materialnych i zdrowotnych, złe warunki mieszkaniowe czy skrajne ubóstwo. Takim sytuacjom często towarzyszy stres rodziców, którzy muszą zapewnić przetrwanie sobie i dziecku
przemoc i patologia	Czynnikami ryzyka krzywdzenia dziecka są także przemoc i patologia społeczna występujące w najbliższym środowisku zamieszkania.

Załącznik nr 2. Symptomy krzywdzenia dziecka

SYMPTOMY KRZYWDZENIA DZIECKA

Symptomy krzywdzenia dziecka – jak rozpoznać?

Krzywdzenie, przemoc jest różnie definiowana przez badaczy przedmiotu, a także różny jest jej podział. Najlepiej będzie sięgnąć do regulacji prawnych, w których to wybrzmiewa odpowiedzialność szkoły, nauczycieli za bezpieczeństwo dziecka, a tym samym wskazana została definicja przemocy domowej. Odnajdziemy ją w ustawie z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r., poz. 1606). Zgodnie z nią:

„Przemoc domowa to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:

narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia, naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę, ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej – przemoc ekonomiczna istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej – cyberprzemoc.”

Tym samym przemoc domowa obejmuje: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną (często nazywaną emocjonalną), przemoc seksualną, przemoc ekonomiczną, cyberprzemoc. Jak pokazują badania rzadko zdarza się, aby występował tylko jeden rodzaj przemocy. Najczęściej te rodzaje przemocy przenikają się wzajemnie i wywołują podobne skutki.

Co powinno wzbudzić uwagę nauczyciela, wychowawcy, jak może objawiać się krzywdzenie dziecka czy przemocy domowej?

Pełna i jasna lista symptomów nie została zdefiniowana w literaturze. Zdarza się, że pewne zachowania dziecka są po prostu normą na etapie jego rozwoju. Niemniej jednak czujność nauczycieli, pracowników oświaty jest konieczna. Zmiany w zachowaniu dziecka, w zależności od jego nagłości i czasu trwania mogą być raptowne, albo dźiać się pomału, sukcesywnie z dnia na dzień, co będzie mieć miejsce w przypadku przedłużającej się sytuacji krzywdzenia. Dlatego baczna obserwacja ucznia i bycie wrażliwym na przeżywane przez dziecko emocje oraz zainteresowaniem przyczynami zmiany zachowania dziecka, będzie kluczowe w subiektywnej ocenie konieczności udzielenia pomocy uczniowi.

Symptomy krzywdzenia dzieci – podział:

- fizyczne – które można zauważyć na ciele dziecka,
- emocjonalne,
- poznawcze,
- behawioralne,
- fizjologiczne.

Symptomy fizyczne:

- siniaki na ciele dziecka (przede wszystkim na plecach, ramionach i udach) – świeże i w późnej fazie gojenia, duże otarcia naskórka,
- specyficzne ślady na skórze przypominające blizny po ospie, a będące pozostałościami po parzeniu dziecka papierosem,
- oderwane małżowiny uszne, tzw. uszy zapaśnika (zniekształcone małżowiny od uderzania dziecka w uszy), pozbawione włosów miejsca na głowie, złamana przegroda nosowa, złamania palców dłoni, wszelkie wielokrotne złamania kości, wylewy krwawe do gałek ocznych
- odparzenia na skórze wynikające z zaniedbań higienicznych, niezaopatrzone rany, ślady ugryzień przez człowieka, ślady duszenia, krępowania
- oparzenia rękawiczkowo-skarpetkowe oraz zlokalizowane na pośladkach i w dolnej części pleców,

- zaburzenia psychosomatyczne, bóle wędrujące,
- przemęczenie,
- problemy z trawieniem,
- blizny po samookaleczeniu.

Symptomy w sferze emocjonalnej:

- trudności w rozumieniu i wyrażaniu emocji przez dziecko
- negatywny obraz siebie,
- negatywne myśli na temat siebie i innych,
- przygnębienie,
- strachliwość i agresja, gniew,
- problemy z samoregulacją emocji,
- oszołomienie, otępienie,
- brak poczucia bezpieczeństwa,
- smutek, apatia,
- stany lękowe,
- stany depresyjne.

Symptomy w sferze poznawczej:

- trudności w nauce – pojawiające się nagle,
- problemy z koncentracją, pamięcią,
- problemy z logicznym myśleniem,
- problemy z rozwiązywaniem problemów,
- trudności w ukończeniu zadanej pracy,
- nieodrabianie lekcji,
- nieprzygotowanie do zajęć czego efektem są gorsze oceny szkolne.

Symptomy w sferze behawioralnej:

- problemy z subordynacją oraz podporządkowaniem wobec obowiązujących reguł – obrażenie się, uciekanie z lekcji, negatywne interakcje z rówieśnikami oraz z nauczycielami,
- dziwne reakcje na chęć niesienia pomocy, nieufność,
- wycofanie,
- ogólna nieufność wobec ludzi,
- zachowania buntownicze i agresywne,
- problemy z komunikacją,
- sięganie po substancje psychoaktywne.

Objawy molestowania seksualnego:

- chroniczny ból,
- zaburzenia układu pokarmowego,
- migreny lub inne częste bóle głowy,
- komplikacje ginekologiczne,
- otarcia na wewnętrznej stronie ud,
- szok, lęk,
- niepokój,
- zagubienie,
- wyparcie traumatycznych przeżyć,
- wycofanie,
- poczucie wstydu,
- obwinianie się,
- nerwica lub ogólna nieufność wobec ludzi.